

Beszéljünk/írjunk magyarul

Még a holt nyelv is (pl. a latin) változik, fejlődik, ha nem is szerkezetében, de szókincsében. Egy élő nyelv, mint pl. a magyar, természetesen állandó mozgásban van, változik – fejlődik és romlik (egyidejűleg). Akiknek szívégyük a nyelvhelyesség, nem gátolják a nyelv fejlődését, de küzdenek a nyelv romlása ellen (sokszor reménytelenül). Az igazi veszély nem az idegen szavak terjedésében van. Ha nem nagyképűségből használ valaki idegen szót, akkor abban semmi kivetnivaló nincs, még akkor sem, ha van magyar megfelelője – ugyanis a kettő között mindig van legalább árnyalati különbség, gyakran sokkal nagyobb.

Nem vagyok arról meggyőződve, hogy a nyelvújítók tevékenysége valóban olyan hasznos volt, ahogy azt az iskolában tanítják. Azt mindenesetre elérték, hogy a magyaroknak nehezebb idegen nyelvet megtanulni, mint másoknak, mert a másik nyelvnek nem csak a nyelvtanát kell elsajátítanunk, hanem szókincsének 99%-a is idegen nekünk. Mekkora különbség van mondjuk az orosz és az angol nyelv között, mégis sokkal könnyebben bővíti angol szókincsét egy orosz diák, mint egy magyar: az orosz nyelvújítók nem irtották ki a francia eredetű szavakat, a mai orosz nem is érzi azok idegen voltát, mint ahogy ma már mi sem érezzük szókincsünk 80%-áról, hogy azok mongol, török, szláv stb. eredetűek.

Egészen más a helyzet a magyar szavak, kifejezések helytelen, pongyola, és ami mérnöki szempontból még sajnálatosabb, hibás, szakszerűtlen használatával. Sorozatunkban néhány elrettentő példát mutatunk be abban a reményben, hátha lesz neki foganatja legalább 5%-os határfokkal.

Emelkedik vagy nő, magas vagy nagy

Négy szó, négy fogalom. Szinte hihetetlen, s egyben elszomorító, hogy mennyire keverik ezek használatát mind a hétköznapi beszédben, mind a sajtóban, s ami a legsajnálatosabb, a szakirodalomban is. A lusta pongyolaságnak nincs felső határa.

Valójában mit kell(ene) érteni e négy kifejezésen?

Nagy – bármilyen mértékegységgel, számszerűen (is) jellemezhető, bármilyen mennyiség méretének (egyik) minősítő jelzője. Tehát nagy (vagy kicsi) lehet az adó, az ár, („mértékegységük” a forint), de a nyomás (Pa), a feszültség (V), a teljesítmény (W), a fogyasztás (liter/100 km) vagy a liter-teljesítmény (liter/kilowatt) is. Ugyanakkor rendre magas nyomást, magas feszültséget, magas fogyasztást stb. olvashatunk, hallhatunk – hibásan. Nincs mértékegysége magának a számnak, mivelhogy az önmagában is „számszerű”, ezért beszélünk **nagy számokról** (nagy százalékokról, kamatokról, arányokról stb.). Természetesen más jelzők is használhatók a nagyság jellemzésére (jelentős, fokozott stb.), de magas csak ritkán lehet, mert:

magas – a nagy speciális esete: kizárólag hosszúsági mértékegységgel jellemezhető, valamilyen alapvonaltól **függőleges** irányban mért vagy értelmezett **hosszúsági méret** minősítő jelzője. (Egyéb irányokban lehet valami széles vagy keskeny, szűk vagy bő – ezeket általában helyesen használjuk.) Tehát magas (vagy alacsony) lehet a jegenyefa, a polc, az ülés stb., mind-mind a földtől, padlótól stb. számítva. De magas vagy alacsony lehet mindenféle szint, színvonal, állás (pl. vízállás); ezeket szerencsére ritkán minősítik „nagy”-nak. De ha valaminek nem csak magassági mérete van (pl. polc, ülés stb.), akkor az lehet nem csak magas, de nagy is!

Nőni vagy csökkenni – bármilyen mértékegységgel (számmal) jellemezhető mennyiség tud (természetesen a magasság is), feltéve, hogy fizikailag képes rá. Nőhet a szám, a nyomás, a jegenyefa, a hiány, az adó, az ár, az összeg, a munkanélküliség, a teljesítmény, a fogyasztás stb., stb. Nyilván nem nőhet a polc, a szék stb. Vagyis a növekedés-csökkenés **méretváltozást** jelent. (Ha valaki unja sokszor leírni, kimondani a nőni, növekedés szavakat, akkor se emeléssel „színesítse” az írását, beszédét, hanem vegye a fáradságot a növekedéssel egyenértékű szavak keresésére: a teljesítmény, a határfok pl. javulhat, a munkanélküliség fokozódhat, az árnövekedés helyett mondhatunk drágulást is.)

Emelkedni vagy süllyedni – **függőleges helyzetváltozás** egy adott (tényleges vagy elképzelt) szinthez képpent. A tárgyak (polc, szék stb.) természetesen tudnak emelkedni (miközben a méretük nem változik). Ugyancsak tudnak emelkedni a vízszintes vonalhoz, szinthez kötődő fogalmak is, mint pl. a színvonal, a vízállás stb. De **ami nem képes helyváltoztatásra, az nem is emelkedhet** (nyomás, teljesítmény, fordulatszám, frekvencia stb.). Egy szám is csak akkor emelkedhet, ha valamiből, mondjuk fából kifaragják, s beteszik egy liftbe.

Ami tehát nem testesíthető (nyomás, feszültség stb.) vagy nem ábrázolható (értelmezhető) valamilyen alapvonalhoz képest, az nem emelhető, nem emelkedhet, csak növelhető, növekedhet. De alapvonalhoz viszonyítjuk a vízszintet, az árszínvonalat stb. is, ezek tehát emelkedhetnek, az életszínvonal süllyedhet stb. (sajnos).

Valószínű azonban, hogy néhány hibás szótársítás már végképp kirihatatlan, pl. a magas láz (amihez az emelkedő higanyszint képzete társul), a magas vérnyomás (szintén higanyszáll!), a magas kamat (ami a százalékos viszonylagosságával függ össze), de az áremelés/áreszállítás stb. is.

Lézo

